

AZ EGYHÁZI JOGI SZABÁLYOZÁS NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGA A KATOLIKUS JOGGYAKORLATBAN

BIRHER Nándor

habilitált egyetemi docens (KRE ÁJK)

Absztrakt

Több alkalommal felhívtuk a figyelmet arra, hogy a jogi szabályozás egyre szervezettebb módon egészül ki új szabályozási módszerekkel annak érdekében, hogy a társadalom élete megfelelő keretek között folyjék.¹ Egyre világosabb, hogy a jogpozitivisták pozíciók tarthatatlanok, a tisztán jogi szabályozás, legyen az a jogállamiság misztikus narratívájába burkolva, elégtelen.² Tanulmányunkban sajátos, a jogon túlmutató szabályozási eszközöket, az egyházi körleveleket, iránymutatásokat, enciklikákat mutatjuk be röviden, azért, hogy rávilágítsunk ezek szabályozási technikáira és jelentőségükre is. Világosan látható, hogy külön kell választani az egyházi belső szabályozási módokat, és a polgári, az egyházakra vonatkozó szabályozást. Más kérdés, hogy a különválasztást követően meg kell találni azokat a módszereket is, amelyek mentén ez a két különálló szabályozási mód képes egymással kommunikálni. Ennek a csatornának a jelenleginél hatékonyabb kiépítése lesz a jövő politikai, jogalkotási és jogalkalmazási feladata – nem csak állami, hanem egyházi szabályozási szinteken is.

Kulcsszavak: Egyházjog, enciklikák, egyházi és állami szabályozás, szabályozáskomplexitás

Abstract

On several times we have drawn attention to the fact that legal regulation is being supplemented by new regulatory methods to ensure that society is sufficiently regulated. It is increasingly clear that legal positivist positions are untenable, that purely legal regulation, whether packed in a mystical narrative

1 BIRHER Nándor – HOMICSKÓ Árpád (szerk.): *Szabályozáskomplexitás*. Budapest, KRE-ÁJK, 2021, 1–338.; BIRHER Nándor: A jog és a vallás normarendjei Trianon idején. *Glossa Iuridica*, 2021, 8(3), 141–160.

2 RIXER Ádám: Jog és vallás. *Theológiai Szemle*, 2010/4, 221–226. (a továbbiakban: RIXER 2010a)

of the rule of law, is insufficient. In our study, we briefly introduce specific regulatory instruments that go beyond the law, as ecclesiastical letters and guidelines, encyclicals, in order to highlight their regulatory techniques and their significance. It is clear that a distinction must be made between internal ecclesiastical regulation and civil regulation of the churches. It is another matter to find ways in which these two separate modes of regulation can communicate with each other. Building this channel more effectively than at present, will be the task of future policy, legislation and law enforcement - not only at state but also at church level.

Keywords: Canon law, encyclicals, church and state regulation, regulatory complexity

1. Katolikus szabályozási módszerek

Az egyházi szabályozás tekintetében a katolikus hagyományok azok, amelyekért érdemes figyelembe venni, mert a római kortól kezdődően, egy organikus fejlődés során a szabályozás fejlődése eljutott egyrészt az egységes szerkezetű törvénykönyvben történő kodifikációig, másrészt pedig folyamatosan alkalmazza mind a zsinati (közösségi), mind pedig a pápai (egyszemélyű hivatalhoz kötött) normák kibocsátásának gyakorlatát. Ez az összetett szabályozási módszer biztosítja azt, hogy a mára már milliárdos létszámú hívő közösséget egyben lehet tartani. Fontos és sajátos eleme ennek a szabályozási rendnek az egyes szabályozási eszközök összetettsége, és egymáshoz való kapcsolata.³ Feltétlenül hangsúlyozni kell, hogy önmagában nem a jog, hanem a különböző típusú normák összessége (komplexitása) az, ami a szabályozás kötőerejét adja.

1.1. A szabályok 'kötőerejének' forrásai

Az egyházi szabályozás tipológiájában az alapvető különbözőség abban jelenik meg, hogy a szabályok lehetnek isteniek és emberiek, továbbá kifejezett normatív tartalommal bírók ugyanúgy, mint a tanítóhivatal megnyilatkozásai. A kánonjog, mint joganyag pillérei az isteni jog (*ius divinum*) és az emberi jog, továbbá a tisztán egyházi jog (*ius mere ecclesiasticum*).

Az isteni jog részei a természetjog és a pozitív isteni jog, azaz a kinyilatkoztatott jog. (A kinyilatkoztatás a kereszténység szent könyvein alapul (Ó- és

3 FANTAPPIE' Carlo: *Chiesa romana e modernita' giuridica*. Milano, Giuffrè, 2008, 1–1282.

Újszövetség), továbbá az un. Szent hagyományon, ami leegyszerűsítve a hit történelemben megvalósuló gyakorlatát jelenti.) Ezek a normák kívül állnak az emberi szabályozás lehetőségén, ezeket legfeljebb csak rögzíteni, megállapítani lehet jogi formában, megváltoztatni nem. Ezek a normák – amelyeket az állami jogalkotás a nyugati kultúrákban nem alkalmaz – állnak a jogrend csúcsán, biztosítva a jog megváltoztathatatlan alapját.

Az emberi jog szintén két összetevőből áll, mégpedig a szokásjogból és a tételes jogból. Ezek azok a szabályok, amelyek az életviszonyok változása szerint alakíthatók, formálhatók. Ezt az emberi jogot az isteni jog legitimálja – azaz alapozza meg, határolja le – tehát biztosítja, hogy az emberi és isteni jog nem állhat egymással ellentmondásban, továbbá teszi szabállyá – azaz nem létezhet kánonjog isteni jog nélkül, mivel az isteni jog a legbensőbb célja és központja a kánonjognak.

1.2 Tria munera

A szabályozás kötődik az egyházi küldetés, hivatal szintjeihez. A katolikus egyházjog három 'hivaltal' (munus) különböztet meg, amelynek során az egyes jogcselekmények megvalósulnak. Ezek nélkül a hivatalok nélkül értelmezhetetlen lenne a katolikus egyházjog, így szükséges a bemutatásuk akkor is, ha egyúttal a hit rendszerét is meg kell ismernünk (legalább is nagyvonalakban) ehhez. Érdekes, hogy a három hivatal (tria munera) felfogás éppen a reformáció idején került kidolgozásra, és a koncepció megalkotása Kálvin nevéhez köthető. A három fő feladat, amelyet az egyháznak el kell látnia:

- a pásztori feladat, a közösség vezetése, irányítása (munus regendi),
- továbbá a prófétai feladat, az igehirdetés, a tanítás. (munus docendi),
- végül pedig a papi feladat, a megszentelő tevékenység, szentségek kiszolgáltatása (munus sanctificandi).

E köré a három feladat köré szerveződnek az egyházi jogszabályok.

Külön meg kell említenünk, hogy a kifejezetten normatív szabályozás inkább a *munus regendi*hez, míg az enciklikák inkább a *munus docendi*hez kötődnek.⁴ Az egyes liturgikus szabályok pedig leginkább a munus sanctificandit érintik.

Ezzel együtt önmagában a CIC-nek mint törvénykönyvnek a szabályai is ezen három feladat köré rendelhetők. A megszentelő feladatot a szentségek-

4 Pontificio Consiglio della Cultura: *Fede e Cultura, Antologia di testi del magistero pontificio da Leone XIII a Giovanni Paolo II*. Citta del Vaticano, Editrice Vaticana, 2003, 1–1576.

kel kapcsolatos szabályozás írja le a CIC IV. könyvében. Az egyház vezetésére vonatkozó szabályokat találjuk a CIC II. és V–VII. könyveiben, a tanítói feladatra vonatkozóakat pedig a III. könyvben találjuk.

1.3. Területi jelleg

A szabályozás tovább strukturálódik a hierarchia területi jellege szerint is. Az alábbi összefoglaló táblázat szemlélteti, hogy ki lehet írott jogi norma kibocsátója. Hasonló szintek jelennek meg a tanítóhivatali feladat gyakorlásában is.

	Jogalkotó hatalommal rendelkező (bármilyen jogi norma)	Végrehajtó hatalommal rendelkező (csak általános végrehajtási határozat és utasítás)
Világegyház	Pápa Püspökök testülete (elsődlegesen, mint egyetemes zsinat) Pápai részvétellel a római kúria hivatalai	A római kúria hivatalai
Egyházmegye feletti szint	Részleges zsinatok Püspöki konferencia	
Egyházmegye	Egyházmegyes püspök	Általános helynök Püspöki helynök

1.táblázat: Az egyházi szabályozás területi szintjei. Forrás: a szerző saját szerkesztése.

A táblázatban bemutatottakon túl szabályzatokat bocsáthatnak ki például a püspöki konferenciák, a szerzetesrendek vagy akár egyházi intézmények, így felsőoktatási intézmények is. Jól látszik, hogy a szabályok sokfélesége biztosítja azt a rugalmas rendet, amelyik a leghatékonyabban alkalmas az alapvetően heterogén közösségek összefogására.

2. Az írott jogforrások és az enciklikák

2.1 Az egyházi törvények

Az egyházi törvények kérdését a kódex (Codex Iuris Canonici 1983) 7–22. kánonjai szabályozzák.⁵ A következőkben ezeket a kánonokat idézzük, illetve értelmezzük röviden.

⁵ ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Budapest, Szent István Kiadó, 1991, 35–47.

A 7. kánon meghatározza: a törvény akkor jön létre, amikor kihirdetik. A 8. kánon szerint az egyetemes egyházi törvényeket az *Acta Apostolicae Sedis* című hivatalos közlönyben való kiadás útján hirdetik ki, kivéve, ha egyes esetekben más kihirdetési módot írnak elő; hatályba csak akkor lépnek, mikor az *Acta* megfelelő számán feltüntetett dátumtól számított három hónap letelik, kivéve, ha a dolog természetéből kifolyólag azonnal kötelezőek, vagy ha magában a törvényben külön és kifejezetten rövidebb vagy hosszabb szünetelés van elrendelve. A részleges törvényeket a törvényhozótól meghatározott módon hirdetik ki; kötelezőerejük a kihirdetés napjától számított egy hónap elteltével kezdődik, hacsak magában a törvényben nincs más határidő megállapítva.

Az általános végrehajtási határozatok (*decreta generalia executiva*), amelyeket a kódex 31–33. kánonjai szabályoznak, és amelyek ugyan minden krisztushívőhöz szólnak, de a törvényeknek alárendelten kell értelmezni azokat, nem lehetnek ellentétesek a törvényekkel. A 31. kánon szerint általános végrehajtási határozatokat, vagyis olyanokat, amelyek közelebről meghatározzák a törvény alkalmazásának módját, vagy a törvények megtartását sürgetik, azok adhatnak ki illetékességük keretei között, akik végrehajtói hatalommal rendelkeznek.

A 32. kánon meghatározza, hogy az általános végrehajtási határozatok azokat kötelezik, akikre azok a törvények vonatkoznak, melyeknek alkalmazási módját meghatározzák vagy megtartását sürgetik.

Az utasításokról a 34. kánon rendelkezik. Eszerint az utasítások is mint a végrehajtási határozatok a jogszabályok hierarchiájában a törvények alatt állnak, a hatályuk azonban csak azokra terjed ki, akik a végrehajtásban érintettek. Az utasításokat, amelyek a törvények előírásait világítják meg, és a végrehajtásuk során követendő szempontokat fejtik ki és határozzák meg, azok számára adják, akiknek gondoskodniuk kell arról, hogy a törvényeket végrehajtsák. Ezek tehát őket kötelezik a törvények végrehajtása során. Utasításokat illetékességük körén belül azok adhatnak ki törvényesen, akik végrehajtói hatalommal rendelkeznek.

Az írott jogforrások negyedik típusa a szabályzat a 94. kánon szerint. A szabályzatokat az adott csoport saját magának alkotja, annak hatálya a csoportra terjed ki. A szabályzatok sajátos értelemben olyan előírások, amelyeket a jog előírása szerint, személyek vagy dolgok valamilyen csoportjára hoznak és amelyekben azok célját, felépítését, irányítását és működési elveit határozzák meg. A személyek csoportjának szabályzatai csak azokat a személyeket kötelezik, akik törvényesen tagjai az illető csoportnak; a dolgok csoportjának szabályzatai azokat kötelezik, akik az illető dolgokat igazgatják. A szabályza-

toknak azokra az előírásaira, melyeket törvényhozó hatalommal bocsátottak ki és hirdettek ki, a törvényekről szóló kánonok előírásai vonatkoznak.⁶

Az imént említett közigazgatási normák jellemzően a Római Kúria mint legfőbb közigazgatási szervezet rendszeréből kerülnek ki a következők szerint: leggyakoribb a határozat (*decretum*), amely lehet egyetemes vagy részleges törvény, továbbá közigazgatási aktus.

Az utasítás (*instructio*), a direktórium (*directorium*) és az egyéb szabályok (*normae, regulae*) a végrehajtást szabályozó normák. Ezen túlmenően a lelkipásztori kérdésekben az irányelvek (*normae* vagy *notae directivae*, olaszul *direttive*) a meghatározóak. Az értesítés (*notificatio*) technikai jellegű, leginkább fegyelmi intézkedések közzétételét szolgálják. A nyilatkozat (*declaratio*), a megfontolások (*considerazioni*), a jegyzék (*nota*) és a hittani jegyzék (*nota doctrinalis*) az egyházi tanítással kapcsolatos elsődlegesen technikai szabályokat tartalmazzák. A válasz (*responsum*) jogi vagy hittani állásfoglalás egy konkrét kérdéssel kapcsolatban. A levél (*epistula*) pedig az a legáltalánosabb műfaj, amelybe a szabályozástól kezdve az iránymutatáson át a hittani kérdésekről adott tájékoztatásig bezárólag minden belefér.

2.2 Az enciklikák és apostoli levelek

Enciklika az *ἐν κύκλῳ* görög szóból származik, amelynek a jelentése: átfogó, általános. Ahogy már jeleztük a műfaj leginkább a pasztorális, hittani szabályozás területét érinti. Az enciklika olyan körlevél, amelyik a hétköznapi vallási élet szempontjából lényeges kérdéseket tárgyal, esetleg tévedésekre hívja fel a figyelmet. Nagyon lényegesek azok az enciklikák, amelyek valamely jelentős történelmi esemény következményeire, politikai változásokra hívják fel a figyelmet. Ilyen események voltak a nagy világgégek⁷ vagy éppen a rendszerváltás.

Ugyan körlevelek az egyház korai idejétől kezdve vannak, az egyes közösségekhez címzett apostoli levelek pedig már az Újszövetségnek is részei, gondoljunk például Péter vagy Pál apostolok leveleire. A szabályozási célt is magában foglaló, azaz a pápai tanítóhivatali szándékot megjelenítő enciklikák elterjedése a 18. század második felére tehető. Különbség lehet abban is,

6 <https://www.ulrichrhode.de/ngii/ngii-dispensa.pdf> (2022. 02. 28.)

7 Štenpien, Erik: Peace conference in Paris and negotiations with Germany in 1919. *Glossa Iuridica*, 2021, 8(3), 63–83; BIRHER Nándor: A Vatikáni politika elemei az I. világháború után: enciklikák és kollégiumok. In: Štenpien, Erik (szerk.): 100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, 22–32.

hogy kik az egyes körlevelek címzettjei. Vannak olyanok, amelyek csak egyes csoportoknak, például klerikusoknak szólnak, mások viszont az egész egyházhoz. Ezen utóbbiakat nevezzük *litterae encyclicae*-nek, a szűkebb körhöz címzetteket pedig *epistula encyclica*-nak.

Az enciklikák alkalmazzák a levelek szokásos elemeit, azaz szerepel rajtuk a 'feladó' a szerző teljes neve, a címzettek megszólítása, továbbá aláírás és keltezés. Az enciklikák talán a legjelentősebb megnyilatkozási formának tekinthetők az egységes katolikus tanítás vonatkozásában. Az apostoli rendelkezés vagy *constitutio apostolica* műfajban íródott dokumentumok eltérnek az enciklikától, (nem összekeverendő az első századok jogszabálygyűjteményeivel az apostoli konstitúciókkal, *Constitutiones Apostolorum*) annyiban, amennyiben ezek még tekintélyesebben⁸ jelenítik meg az egyházi tanítást, jóval több normatív elemet felsorakoztatva, például a szerzetesrendek, vagy akár az egyházi felsőoktatás vonatkozásában.⁹

Bizonyos értelemben az enciklika műfajában, valamilyen sajátos eseményekhez kötődően jelennek meg az apostoli buzdítások, illetve apostoli levelek. A zsinatok utáni *adhortatio apostolica postsynodalis* magában hordozza a zsinati közösség álláspontját is, hiszen a dokumentum pontosan a zsinati résztvevők szándékát hivatott rögzíteni.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a zsinatok egyik, ehhez a műfajhoz kötődő, a 342. kánonban nevesített szerve a püspöki szinódus: a püspöki szinódus olyan püspökök gyülekezete, akiket a világ különböző vidékeiről választottak ki, és akik meghatározott időpontokban összejönnek, hogy ápolják a szoros kapcsolatot a római pápa és a püspökök között, és hogy a római pápának a hit és erkölcs épségének védelmére és erősítésére, az egyházi fegyelem megtartására és megszilárdítására tanácsaikkal segítséget nyújtsanak, és az egyháznak a világban való tevékenységével kapcsolatos kérdésekről tárgyaljanak.¹⁰

8 VRANA, Vladimír: Roman diplomacy in ancient Rome. *Glossa Iuridica*, 2021, 8(3), 123–140.

9 BIRHER Nándor: *Az egyházi oktatás jogi szabályozása*. Veszprém, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, 2005, 248.

10 Ezen a ponton érdemes tisztázni néhány napjainkban aktuális értelmezési problémát. A püspöki szinódus a 344. kánon alapján közvetlenül a pápai hatalomnak van alávetve, így nem önálló kezdeményezése. Többek között ezért sem tekinthető ilyennek a német katolikus püspöki konferencia által 2019-ben elindított „Szinódusi út”. Ennek a mozgalomnak az első határozatai sajátosan közelítenek a hagyományosan elfogadott keresztény értékekhez, mikor magabiztosan szavazzák le a papi nőtlenség intézményét, vagy kívánják meg a nők pappá szentelésének lehetőségét. Ezzel szemben viszont püspöki szinódus a pápa által 2021-ben indított 2023-ig tartó folyamat, amelyik a világ összes

A következő években egészen biztosan sokat hallunk majd erről a műfajról, ahogy a demokratikusnak gondolt kezdeményezések és a világos hierarchia szabályozási módjai ütközni fognak egymással. Azaz a színódusi út és a püspöki színódus közti jelentős különbség bizonyára nem lesz egyszerűen feloldható.

Visszatérve a szabályozás hagyományos módjainak elemzéséhez, láthatjuk, hogy az apostoli levél három formában jelenhet meg. Részben évfordulókhöz kötődő ünnepélyes megemlékezésként, mint *epistula apostolica* részben mint normatív tartalmú közigazgatási aktus. Ilyen, *litterae apostolicae* formában történhet a boldoggá avatás vagy a pápai követi feladatokkal való megbízás is. Ennek a műfajnak a történelemből is jól ismert formája a *litterae apostolicae in forma brevis*, azaz a „breve”. Amennyiben az irat hitelét nem egyszerű, hanem ólompecsét igazolja, akkor azt bullának hívjuk.

A harmadik forma a *litterae apostolicae motu proprio datae*, azaz a „motu proprio”. Itt a kifejezés arra utal, hogy a norma kibocsátója nem kérésre, hanem saját kezdeményezésre adta ki a normatív tartalmú iratot. Ezek leginkább a napi gyakorlathoz tartozó közigazgatási normák, amelyekkel a pápa irányítja a közigazgatási rendszerét, illetve ad ki hivatalos dokumentumokat, mint például a Katolikus Egyház Katekizmusát.

3. A nemzeti jogi szabályok és az egyházi jogi szabályozás viszonya

Az előző fejezetekben felhívtuk a figyelmet arra, hogy az egyházi szabályozás önmagában is jelentősen túlmutat a jog modern értelmezése során használt jellemzőkön, azaz gyakran nem egyszerűen formális szabálytételzés, hanem lelki iránymutatás, vagy éppen stratégiai célkitűzés megfogalmazása is. A következőkben, az imént elmondottak illusztrálására a XI. Piusz pápa által 1931. május 15-én kiadott *Quadragesimo anno* szociális enciklika két pontját idézzük. Ezek a pontok a nemzetközi jogba,¹¹ különösen pedig az Európai Unió jogalkotásába¹² is integrálódott (transzformálódott) szubszidiaritás fogalmat

egyházmegyéjének véleményét figyelembe véve 2023 végén zárul rendes püspöki színódusi üléssel.

11 Az 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről, „2. §. Affirming that the High Contracting Parties, in accordance with the principle of subsidiarity, have the primary responsibility to secure the rights and freedoms defined in this Convention and the Protocols thereto, and that in doing so they enjoy a margin of appreciation, subject to the supervisory jurisdiction of the European Court of Human Rights established by this Convention.”

12 FAZEKAS Judit: A szubszidiaritás elvének új értelmezése. Viták a Konventben a tagállami

írják le. A leírás néhány szava hasonlít ugyan a modern jogi terminológiára, azonban egyértelműen látszik, hogy az enciklikában nem jogi, de mégis normatív tartalmú szövegről van szó.¹³

„79. Igaz ugyan, s a történelem is világosan bizonyítja, hogy a körülmények változásával sok olyan feladatot, amelyeket korábban kisebb szervezetségi fokú társulások is képesek voltak ellátni, ma már csak nagyobb szervezetek tudnak elvégezni. A társadalomelmélet szilárd és örökérvényű elve az a rendkívüli fontos alapelv, amelyet sem megcáfolni, sem megváltoztatni nem lehetséges; ez így szól: amit az egyes egyének saját erejükből és képességeik révén meg tudnak valósítani, azt a hatáskörükből kivenni és a közösségre bízni tilos; éppen így mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött közösség képes végrehajtani és ellátni, egy nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani jogszerűtlenség és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és bennerejlő erejénél fogva segíteni – szubszidiálni – köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha nem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat.

80. A kézenfekvő megoldás tehát az, ha az állami vezetés a kisebb jelentőségű teendők és problémák megoldását, amelyek őt amúgy is csak szétforgácsolnák, átengedi az alacsonyabb szervezetségű csoportoknak: ezáltal szabadabban, határozottabban, tehát hatékonyabban tudja elvégezni azt, ami kizárólag az ő hatáskörébe tartozik, s amit ennél fogva csak ő képes megtenni irányító, ellenőrző, preferáló és korlátozó tevékenysége révén, ahogy a konkrét helyzet vagy a szükség követeli. Az államférfiak legyenek meggyőződve arról, hogy minél tökéletesebben működik a különböző társadalmi feladatokra szerveződő alakulatok rendje az említett szubszidiaritási elv érvényesítésével, annál nagyobb lesz az államhatalom tekintélye és cselekvésének határfoka, annál sikeresebb lesz és annál kedvezőbb helyzetbe kerül maga az állam is.”¹⁴

A történelmi példán keresztül láthatjuk, hogy egy egyházi normatív szöveg hogyan alakul világi jogi szöveggé. Az átmenet történhet viszonylag egyszerűen, azonban előfordulhat, hogy az egyházi jogi szabályozás és a világi szabályozás nem gazdagítja egymást, hanem ütközik egymással, jellemzően konkrét, bíróságok előtt érvényesíteni kívánt jogvitákban.

sint és a közösségi szint közötti hatáskörmegosztásról. *Európai Jog*, 2002/6, 26–33.

13 RIXER Ádám: *Vallás és jog*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010, 101–102. (a továbbiakban RIXER 2010b)

14 <http://tarsadalomformalas.kife.hu/xi-pius-papa-quadragesimo-anno/> (2022. 04. 02.)

Ezekben az esetekben a világi döntéshozók csak mögöttes szabályként veszik figyelembe az egyházi szabályozást (ahogy például tennék egy civil szervezet belső normáival is), és az esetek többségében nem tulajdonítanak annak nemzetközi jogi jelleget. Munkánkban nem térünk ki arra a sajátos helyzetre, amikor a római katolikus egyház a saját kódexe, törvénykönyve alapján köt konkordátumokat más államokkal, ahogy történt például az első világháborút követő birtokviták esetében is.¹⁵

Az egyházi jogi szabályozás leginkább akkor lehet hivatkozási alap, ha a világi bíróság előtt bizonyítani kell, hogy az adott magatartás az egyén lelkiismeretével¹⁶ vagy vallási meggyőződésével ütközik. *„A meggyőződés az egyént lelkiismeretében köti, azaz megtagadása, a hitből faladó kötelezettségek elmulasztása súlyos belső válságot okozna. A bizonyítás terhét adott esetben az egyénnek kell viselnie, aki valamely kötelezettségtől mentesülni kíván: neki kell igazolnia, hogy valóban fennáll a lelkiismereti kényszer [...]”*¹⁷

Azonban ezekben az esetekben sem értelmezi a világi jog¹⁸ az egyházi jogot önálló [esetleg nemzeti (vö.: Vatikán állam) vagy nemzetközi] jogként. Ilyen módon a normakollízió sem valódi, csak elvi kollízió. Nagyon világosan fogalmaz ebben a kérdésben a hazai jogalkotó, a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvényben:

„8. § (2) A vallási közösség hitelvei, belső törvénye, alapszabálya, szervezeti és működési szabályzata vagy azoknak megfelelő más szabályzata (a továbbiakban együtt: belső szabály) alapján hozott határozat érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható, azt állami hatóság nem vizsgálhatja. A vallási közösség belső szabályon alapuló döntését állami szerv nem módosíthatja vagy bírálhatja felül, a jogszabályban nem szabályozott belső jogviszonyokból eredő jogviták elbírálására állami szervnek nincs hatásköre.”

15 BIRHER Nándor: *A magyar-vatikáni kapcsolatok Trianon idején, egy futárjelentés alapján – Csiszárík János*. In: Uő et al. (szerk.): 70. *Studia in honorem István Stipta*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2022, 95–105.

16 SCHANDA Balázs: *Az egyházjog és a világi jog viszonya*. *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies*, 2013, 2(2), 271–282.

17 SCHANDA Balázs: *A gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága*. In: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020, 600–601.

18 TÓTH J. Zoltán: *A lelkiismereti és vallásszabadság az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. In: KÖBEL Szilvia (szerk.): *Az állami és felekezeti egyházjog alapjai*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2019, 237–255.

Ugyanezen 2011. évi CCVI. évi törvény szabályai szerint hasonló az eset akkor is, amikor az egyházak a belső jogi személyeiket a saját szabályaik szerint létesíthetik. Ezekben az esetekben sem vizsgálja tartalmilag állami szerv, hogy ezek a belső egyházi jogi személyek milyen belső szabályozás révén jöttek létre.

„18. § (1) A belső egyházi jogi személyt a bíróság – bevett egyház esetében a miniszter – a bevett egyház, a bejegyzett egyház, valamint a nyilvántartásba vett egyház egészének vagy legfőbb szervének képviselője kérelmére, érdemi vizsgálat nélkül, de a 11. § (3) bekezdésének figyelembevételével veszi nyilvántartásba.”

Nagyon fontos elkülönítési szempont az egyház és annak tagja között létrejött egyházi jogviszony, amelyet a belső, egyházi normarendszer szabályoz és így annak végrehajtásában a közhatalom nem vehet részt, illetve a közöttük állami jogszabályok által meghatározott jogviszonyt, melyben az állami jog érvényesül, a vonatkozó jogorvoslati rendelkezésekkel.¹⁹ Természetesen ezen a területen is a szabályozás komplexitásával kerülünk szembe. Hiszen az egyház belső szabályozása – ahogy az előzőekben is láttuk – sokféle lehet, az egyházi törvényektől, a liturgikus előírásokon keresztül újabban, egészen az etikai kódexekig bezárólag. Más kérdés, hogy napjainkban van kialakulóban annak a módszere, hogy ezeket a szabályokat, illetve ezeknek a következményeit milyen módon és terjedelemben lehet érvényesíteni az egyes országok jogrendszerében. A bíró gyakorlat alakítja például, hogy egy olyan egyházi munkáltató esetében, amelyik vallási alapon tiltja a válást, a munkavállaló házasságának polgári felbontása, lehet-e munkaviszony felmondásának a polgári bíróság előtt is elismert oka?

Jól jellemzi, a katolikus egyház törvénykönyvének utolsó kánonja azt, hogy minden vallási normarend végső célja az ember-Isten kapcsolat, a lélek szempontjának érvényre juttatása. Az 1752. azaz utolsó kánon a törvénykönyvben a plébánosok áthelyezésével foglalkozik. Ennek, a katolikus egyház számára nem kiemelkedően fontos terület szabályozásának a végén mégis egy nagyon fontos utolsó fordulatot találunk: „az áthelyezési ügyekben az 1747. kán. előírásait kell alkalmazni a kánoni méltányosság megtartásával és a lelkek üdvösségének figyelembevételével, hiszen a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie”. A lelkek üdve, a „salus animarum” az a méltányosságra épülő elv, amelyik minden egyházi szabályozás alapja. Ezt az elvet kell összeegyeztetni az „állampolgárok érdekeivel” a világi jog szerint.

19 RIXER (2010b) i. m. 63.

3.1. Éles elválasztás és fokozódó kooperáció

Az imént elmondottak szerint világos, hogy az egyházi és a világi jogi szabályozás az egyház-állam elválasztásának jegyében markánsan elválik egymástól. Ezen túlmenően már önmagában is jelentős a különbség a kétféle szabályozási módszertan tekintetében is.

Napjainkra azonban mégis egyre gyakrabban találkozunk azzal, hogy az egyházi és jogi szabályozásnak közös felületei vannak. Mindennek oka részben az, – legalábbis hazánkban – hogy egyre több egyházi fenntartású intézmény működik, azaz az államnak dedikált feladatokból az egyházak egyre többet vállalnak át, részben pedig az, hogy az egyház és állam radikális elválasztásáról szóló liberális elv egyre átjárhatóbbá válik, mivel az egyházi normarendek markánsabban jelennek meg 'saját jogon' a társadalomban. Legyen szó akár sariáról, akár ortodoxiáról, akár katolikus környezetvédelmi alapelvekről, az egyházi szerepvállalás növekszik a világban.

Pontosan ezen szempontok miatt lényeges, hogy az adott állam részben 'ragaszkodjék' az alkotmányos alapelveinek védelméhez, és így kontrollja legyen az egyházak tevékenységének – akár a vallási szabályozással szemben is, részben viszont legyen képes arra is, hogy egyes, az alkotmányhoz elveiben illeszkedő vallási normát tudomásul vegyen, például a cölibátus vállalása esetén az önként vállalt jogkorlátozást, mint valamely alapvető jog egyes elemeinek gyakorlásáról történő lemondást. Mindez természetesen – a vallási aspektus jelentősebbé válása miatt – (szemléletes példaként elég csak arra gondolni, hogy a 2022-es országgyűlési választást követően elmondott beszédekben minden parlamentbe bejutó párt vezetője hivatkozott Istenre, illetve kifejezetten a kereszténységre), egyre intenzívebb kapcsolatot tételez fel az egyházi és a világi jogalkotás és joggyakorlat között.

Nemzetközi téren az erős politikai kapcsolatokat jól mutató legutóbbi sajátos fejlemény az ukrán autokefál ortodox egyház megalakulása, 2018. december 15-én Kijevben, a Szent Mihály-székesegyházban. Ennek az egyháznak a létrejötte már előrevetítette azt a feszültséget, amely az ukrán-orosz nemzetközi politikában napjainkra háború formájában is megjelent. Térségünkben, a kereszténység viszonylatában, ezen a példán keresztül szemléltethető a leginkább, hogy az egyházi és a világi szabályozás, illetve politika milyen szoros és közvetlen viszonyban állhatnak egymással.

4. Összegzés

A rövid áttekintésből is jól látható, hogy az egyházjogi, ezen belül pedig katolikus egyházjogi szabályozás nagyon bonyolult rendszert alkot. Egyértelmű, hogy az egyes szabályozási típusok folyamatos kölcsönhatásban biztosítják a gyakorlatban is érvényesülő egységes szabályozottságot az egyházak nemzeti határokon jellemzően túlmutató, belső életében.

Az egyházi szabályozás tisztában van vele, hogy önmagában jog előírásai sohasem lehetnek képesek az „Isten városának”²⁰ szabályozására, ellenben feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy a közösség életét keretek között tartsák. Mindez azt is jelenti, hogy az egyház tisztán a jog eszközeivel történő szabályozása lehetetlen. Azonban a hatékony szabályozás egyik, elengedhetetlen eleme az egyház, mint szervezet működőképességének fenntartása érdekében, az egyházi jogi szabályozás is. Nem elégedhetünk meg sem az elvont vallási értékek megfogalmazásával, ahogy a tételes jog alkotásával sem. Meg kell próbálni a két feladatot egyszerre elvégezni, vállalva az ezzel járó esetlegeséget és esendőséget.

Ráadásul mindezt úgy kell megvalósítanunk, hogy az egyházi szabályozás megfelelően kapcsolódjon a világi, nemzeti, nemzetközi szabályozáshoz is. Meg vagyok róla győződve, hogy a jövőben ezekre a szabályozási technikákra egyre nagyobb figyelem fog irányulni.

20 Szent Ágoston: *Isten városáról*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2005, 1–406.

